

УДК 37.015.3:159.947.5-053.5

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.14>

Ольга КОВАЛЬЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-3100-2538

Бібліографічний опис статті: Ковальчук, О. (2025). Психолого-педагогічні підходи до розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості молодших школярів. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 5, 99–105, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.14>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито актуальність проблеми розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості молодших школярів у контексті реалізації Концепції Нової української школи. Підкреслено, що саме в молодшому шкільному віці закладаються основи світогляду, моральних орієнтирів, соціальної відповідальності, емпатії та здатності до конструктивної взаємодії. У цей період формується позитивне ставлення до навчання, з'являється усвідомлення значущості власних дій і перші прояви внутрішньої мотивації. Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння структури мотиваційно-ціннісної сфери особистості, охарактеризовано її основні складові – мотиви, потреби, емоції, переконання, ціннісні орієнтації та їхній вплив на поведінку й розвиток дитини.

У роботі висвітлено провідні методологічні підходи до розвитку ціннісної сфери молодших школярів: особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, системний і суб'єктний. Розкрито можливості їх практичного застосування в умовах початкової школи, зокрема під час інтегрованих уроків курсу «Я досліджую світ». Показано, що ефективними засобами виховання моральних якостей, відповідальності, емпатії та соціальної активності є рольові ігри, проектна діяльність, морально-етичні бесіди, аналіз художніх творів і народних казок.

Окрему увагу приділено аналізу чинників, що впливають на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери дітей: емоційному фону навчання, стилю педагогічної взаємодії, родинному вихованню, культурному середовищу та соціальним умовам. Підкреслено значення внутрішньої мотивації як основи стійких ціннісних орієнтацій та прагнення до саморозвитку. У статті також запропоновано підходи до оцінювання рівня розвиненості мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів, що ґрунтуються на спостереженні, аналізі дитячих робіт і рефлексії, що дозволяє визначити динаміку розвитку особистісних цінностей у навчальному процесі.

Отримані результати підкреслюють важливість створення в освітньому середовищі умов, які сприяють розвитку позитивної самооцінки, почуття успіху та впевненості в собі кожної дитини.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісна сфера, моральні та гуманістичні цінності, соціальна компетентність, мотивація, методологічні підходи, навчальна діяльність, виховання особистості, інтегрований курс «Я досліджую світ».

Olga KOVALCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Postgraduate Education, Kamyanets-Podilsk National University named after Ivan Ogiienko, Ogiienko str., 61, Kam 'yanets-Podilskyi, Khmelnytsky region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-3100-2538

To cite this article: Kovalchuk, O. (2025). Psykholoho-pedahohichni pidkhody do rozvytku motyvatsiino-tsinnisnoi sfery osobystosti molodshykh shkoliariv [Psychological and pedagogical approaches to the development of the motivational and value sphere of primary school students' personality]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 99–105, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.5.14>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF THE MOTIVATIONAL AND VALUE-BASED SPHERE OF JUNIOR PUPILS' PERSONALITY

The article reveals the relevance of the problem of developing the motivational and value sphere of primary school students' personality in the context of implementing the Concept of the New Ukrainian School. It is emphasized that it is during the early school years that the foundations of worldview, moral orientation, social responsibility, empathy, and the ability for constructive interaction are established. At this stage, a positive attitude toward learning is formed, awareness of the significance of one's own actions emerges, and the first manifestations of internal motivation appear. The article analyzes modern scientific approaches to understanding the structure of the motivational and value sphere of personality, characterizing its main components – motives, needs, emotions, beliefs, value orientations – and their influence on children's behavior and development.

The paper highlights the leading methodological approaches to the development of the value sphere of primary school students: personality-oriented, competence-based, activity-based, axiological, cultural, systemic, and subject-oriented. The possibilities of their practical application in the primary school context are disclosed, particularly during integrated lessons of the course "I Explore the World." It is shown that effective means of nurturing moral qualities, responsibility, empathy, and social activity include role-playing games, project-based activities, moral and ethical discussions, and the analysis of literary works and folk tales.

Special attention is paid to analyzing the factors influencing the development of children's motivational and value sphere: the emotional atmosphere of learning, the style of pedagogical interaction, family upbringing, cultural environment, and social conditions. The importance of internal motivation as the foundation of stable value orientations and the desire for self-development is emphasized. The article also proposes approaches to assessing the level of development of the motivational and value sphere of primary school students, based on observation, analysis of children's creative works, and reflection, which makes it possible to trace the dynamics of personal value development in the educational process.

The obtained results emphasize the importance of creating educational environments that foster positive self-esteem, a sense of success, and self-confidence in every child.

Key words: motivational and value-based sphere, moral and humanistic values, social competence, motivation, methodological approaches, learning activities, personality development, integrated course "I Explore the World".

Актуальність проблеми. Формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості молодших школярів є однією з ключових завдань Нової української школи, адже саме в цей період закладаються основи світогляду, моральних орієнтирів та моделей поведінки дитини. На цьому етапі учень не лише засвоює знання та навички, а й поступово набуває досвіду морального вибору, розвиває здатність співпереживати та відповідально ставитися до власних дій і вчинків.

Мотиваційно-ціннісна сфера включає систему поглядів, переконань і установок, які

визначають ставлення дитини до себе, інших людей, суспільства та навколишнього світу. Особливого значення набуває виховання таких якостей, як доброта, що проявляється у готовності допомогти ближньому; справедливість, яка формує почуття чесності та рівності у взаєминах; співпраця, що вчить дітей діяти разом задля досягнення спільної мети; відповідальність, яка забезпечує усвідомлення наслідків власних дій; а також толерантність, що сприяє прийняттю інших, навіть якщо вони відрізняються за поглядами чи культурними особливостями.

Вищезазначені цінності формуються не лише під час навчальної діяльності, а і в позаурочному спілкуванні, у процесі гри, участі в колективних справах, виконанні різноманітних проєктів. Велике значення має особистий приклад учителя, адже саме він стає для дитини зразком поведінки, джерелом моральних орієнтирів та натхнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробив І. Бех, який розробив концепцію особистісно орієнтованого виховання, що акцентує увагу на гармонійному поєднанні пізнавальних і морально-ціннісних якостей. О. Сухомлинська, в свою чергу у своїх працях зосереджується на історико-педагогічному аналізі розвитку цінностей у дітей. Вагомі напрацювання належать і В. Кременю, президенту НАПН України, який підкреслює роль освіти як простору для всебічного розвитку особистості. Г. Ткаченко, Н. Побірченко розглядають виховання ціннісних орієнтацій як основу формування громадянської позиції школяра. А. Савченко та Л. Хомич акцентують увагу на специфіці початкової школи, підкреслюючи значення організації освітнього процесу, який враховує вікові особливості дітей та сприяє розвитку їхньої мотивації до навчання. О. Киричук аналізує психологічні аспекти формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості та наголошує на важливості поєднання навчальної діяльності з позаурочними формами взаємодії.

Мета дослідження – розглянути психолого-педагогічні підходи до навчання і виховання мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів, а також проаналізувати їх практичну реалізацію на уроках «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу. Мотиваційно-ціннісна сфера особистості включає систему мотивів, цінностей та переконань, які зумовлюють життєвий вибір, орієнтири та поведінку людини. Вона є своєрідним внутрішнім регулятором, що впливає на здатність особистості приймати рішення, взаємодіяти з оточенням та оцінювати власні вчинки.

Мотиваційно-ціннісна сфера особистості у психології розглядається як фундаментальний чинник, що визначає спрямованість і динаміку поведінки. Вона охоплює систему мотивів, потреб, інтересів цінностей, які визначають спрямованість особистості та регулюють її

діяльність і поведінку. А. Маслоу у своїй теорії ієрархії потреб наголошував на значущості цінностей самореалізації, які відображають найвищий рівень розвитку особистості. Тієї ж думки і К. Роджерс, який підкреслював, що спрямованість особистості ґрунтується на внутрішній мотивації до зростання та самоактуалізації. В свою чергу, В. Франкл розглядав цінності як джерело сенсу життя, що визначає здатність людини долати труднощі й орієнтуватися на суспільно значущі цілі.

Отже, мотиваційно-ціннісна сфера забезпечує інтеграцію внутрішніх спонукань і зовнішніх соціальних вимог, сприяючи розвитку відповідальності, емпатії, толерантності та здатності до конструктивної взаємодії.

У початковій школі особливу роль відіграє органічне поєднання навчання й виховання. Це означає, що знання не мають бути відірваними від життєвого досвіду, а повинні інтегруватися з моральними настановами та соціальними навичками. Ефективними є спеціально створені ситуації, які стимулюють розвиток співпраці, колективного вирішення завдань, емпатії, уміння вислухати інших та дійти згоди. Важливо також формувати у дітей самостійність, уміння брати на себе відповідальність за результати власної діяльності, розуміти наслідки своїх вчинків і робити морально виважений вибір.

Важливим аспектом формування мотиваційно-ціннісної сфери є розвиток мотивації. Зокрема, вирізняють внутрішню мотивацію (інтерес до пізнання, бажання самореалізації, радість від досягнення) та зовнішню мотивацію (похвала, оцінка, заохочення). Саме внутрішня мотивація виступає стрижнем ціннісної сфери, адже вона формує в учня стійке прагнення до саморозвитку й пізнання світу. Значну роль у цьому процесі відіграють емоції: позитивні переживання під час навчання (радість відкриття, відчуття успіху) зміцнюють мотивацію, тоді як негативні (страх, невпевненість) можуть блокувати активність дитини (В. Москалець, 2020).

Науковці наголошують, що мотивація формується під впливом комплексу чинників. Так, Е. Десі та Р. Раян у своїй теорії самодетермінації підкреслюють, що внутрішня мотивація розвивається тоді, коли задовольняються базові потреби дитини – у компетентності,

автономії та соціальній приналежності. В свою чергу, Дж. Аткинсон пояснював мотивацію через баланс прагнення до успіху й уникнення невдачі, а Дж. Брунер звертав увагу на роль інтересу та пізнавальної активності в навчанні. Усе це підтверджує, що мотиваційно-ціннісна сфера має багатовимірний характер і розвивається в умовах, де враховується як індивідуальна потреба дитини, так і соціокультурний контекст.

Важливими чинниками, що впливають на мотиваційну сферу молодших школярів, є стиль педагогічного спілкування, загальна атмосфера у класі, підтримка сімейного середовища, а також соціально-культурні умови, пов'язані з традиціями, мовою та культурою. Саме поєднання цих складників створює основу для гармонійного розвитку особистості й формування її ціннісних орієнтацій.

Таким чином, формування мотиваційної сфери у молодшому шкільному віці є багатограним процесом, що потребує цілеспрямованої роботи на основі потреб та інтересів, які спонукають людину до діяльності й визначають рівень її активності. Проте сама наявність мотивів ще не забезпечує цілісного спрямування поведінки. Лише тоді, коли мотиви узгоджуються між собою, відображають індивідуальні пріоритети та життєві смисли, вони переходять у цінності. Таким чином, мотиваційна сфера створює підґрунтя для формування ціннісної сфери, у якій закріплюються найважливіші для особистості орієнтири та визначаються її життєві принципи.

Ціннісна сфера охоплює передусім моральні цінності – уявлення про добро і зло, справедливість, відповідальність, чесність, повагу до інших, що визначають життєву позицію та поведінку людини. Як стверджує Т. Ковбасюк: «Утвердженню моральності сприяє багаторазове здійснення самостійного морального вибору, здатність покладатися на себе і відповідати за свої вчинки» (Т. Ковбасюк, 2019). Ця думка підкреслює, що справжня моральність не формується лише через зовнішній контроль чи примус. Вона виникає тоді, коли дитина має можливість самостійно робити вибір у різних життєвих ситуаціях і бачить наслідки своїх рішень. Багаторазове повторення такого досвіду формує внутрішню відповідальність, уміння орієнтуватися на власні переконання та совість.

Таким чином, моральні цінності стають не нав'язаними ззовні правилами, а внутрішніми орієнтирами поведінки дитини. Вона починає нести відповідальність за власні дії, вчиться співвідносити їх із добром, справедливістю та гуманістичними ідеалами. Саме це є основою для становлення зрілої, самостійної і свідомої особистості.

В свою чергу В. Макаренко підкреслює, що формування моральних цінностей у дітей є тривалим і багатограним процесом, який має історичні, філософські, педагогічні й культурні корені та безпосередньо пов'язане із народознавством як засобом виховання. Моральні цінності поєднують у собі особистий та національний досвід, що лягають в основу гармонійного розвитку дитини. Формування моральних цінностей нерозривно пов'язане з традиціями, звичаями та культурною спадщиною українського народу. У працях провідних українських мислителів – К. Саковича, М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Поповича, І. Дзюби, О. Вишневецького та інших – наголошується, що моральність є основою духовності й важливим чинником формування національної ідентичності. В освітньому процесі значну роль у вихованні дітей відіграє народознавство, адже саме воно інтегрує історію, фольклор та традиції у практичну діяльність школи, сприяючи формуванню стійких морально-етичних орієнтирів у молодших школярів (В. Макаренко, 2020).

Низка авторів стверджують, що формування моральних цінностей у дітей є особливо актуальним і потребує цілеспрямованої уваги з боку батьків та педагогів. Дослідження доводять, що сучасні родини орієнтуються на такі цінності, як свобода, відповідальність, рівність, взаємоповага та людяність. Важливо, щоб ці цінності передаються дітям не лише словесно, а й через щоденний приклад дорослих, адже саме у взаєминах сім'ї закладається основа майбутнього світогляду дитини (М. Козир, О. Козік, К. Петренко, 2023).

Отже, виховання моральних цінностей є довготривалим процесом, що має опиратися на сім'ю, школу та культуру як головні чинники формування гармонійної особистості.

Формування моральних якостей є ключовим чинником розвитку особистості та суспільства. Такі якості, як співчуття, взаємопідтримка, солідарність, повага до життя й гідності людини,

визначають моральні орієнтири й сприяють становленню зрілої громадянської позиції. У різні вікові періоди засвоєння гуманістичних ідеалів має свої особливості, що зумовлюється психологічними характеристиками та життєвим досвідом особистості. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють соціалізація, позитивний вплив середовища та підтримка з боку значущих дорослих і ровесників. Розвиток моральних цінностей забезпечує духовне зростання, психологічну стійкість і здатність до конструктивної взаємодії в суспільстві (З. Ковальчук, Н. Завацька, 2024).

Ефективне формування мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних методологічних підходів, кожен з яких має свою специфіку та практичне втілення.

Особистісно орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей дитини, її інтересів, потреб і темпу розвитку. Він реалізується через створення ситуацій вибору, диференційовані та індивідуалізовані завдання, що забезпечують відчуття успіху та формують у школяра внутрішню мотивацію.

Компетентнісний підхід спрямований на розвиток не лише знань, а й умінь застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях. Завдяки інтеграції знань з різних галузей у дітей формуються ключові компетентності – соціальні, громадянські, культурні, екологічні, що розвивають критичне мислення та відповідальність.

Важливим є діяльнісний підхід, який ґрунтується на принципі активної участі дитини у процесі пізнання: учні не просто отримують інформацію, а залучаються до практичних дій, проектної роботи, колективних обговорень, що допомагає усвідомити значущість цінностей через власні вчинки.

Аксіологічний підхід спрямований безпосередньо на формування системи цінностей та моральних орієнтирів, коли аналіз художніх творів, казок чи реальних життєвих ситуацій сприяє усвідомленню значення доброти, чесності, дружби й відповідальності.

Не менш важливим є культурологічний підхід, що забезпечує залучення дітей до культурної спадщини, традицій, обрядів та мистецьких надбань, сприяючи розвитку національної ідентичності, гордості за свій народ і толерантності до інших культур.

Системний підхід дозволяє розглядати навчання й виховання як єдиний цілісний процес, у якому знання з різних предметів інтегруються та взаємодіють, формуючи в учнів комплексне бачення світу.

Нарешті, суб'єктний підхід визнає дитину активним учасником власного розвитку, надає їй право на ініціативу, власну думку та вибір, що формує навички відповідального прийняття рішень, конструктивного спілкування й здатність до саморозвитку.

У комплексі ці підходи створюють сприятливі умови для гармонійного розвитку мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів, при цьому забезпечує баланс між знаннями, вміннями, моральними орієнтирами та культурною ідентичністю.

Важливо не лише реалізовувати ці підходи, а й мати інструменти для оцінки їх ефективності. Саме тому особливого значення набуває аналіз сформованості мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів.

Оцінка сформованості мотиваційно-ціннісної сфери у молодших школярів є складним і багатограним процесом, що вимагає системності та поєднання різних методів. Важливо враховувати не лише зовнішню поведінку дитини, а й її внутрішні переконання, ставлення та ціннісні орієнтири, які поступово формуються у процесі навчання та виховання.

Одним із провідних методів виступає спостереження за діяльністю та поведінкою учнів. Воно дає змогу вчителю помітити, як дитина застосовує моральні та гуманістичні цінності у щоденній взаємодії з однолітками та дорослими: чи виявляє доброту й готовність допомогти, чи дотримується правил справедливості, чи вміє працювати в команді.

Не менш важливим є аналіз дитячих продуктів – малюнків, творчих робіт, проєктів, щоденників. У цих формах діяльності школярі несвідомо відображають свої погляди, переживання та внутрішні орієнтири. Саме через творчість діти часто передають своє розуміння таких понять, як дружба, відповідальність, співчуття, що допомагає вчителю або психологу оцінити їхнє ціннісне поле.

Важливу роль відіграє і рефлексія учнів – організовані обговорення, вправи на самооцінку, висловлення власної думки чи відгуків. Це сприяє усвідомленню дітьми власних

моральних позицій, формує здатність до аналізу власних учинків і відповідальності за них. Через рефлексивну діяльність дитина вчиться співвідносити свої дії з певними моральними нормами та ідеалами.

Крім того, застосовуються структуровані завдання або спеціально розроблені рубрики оцінювання, які дозволяють простежити прояв цінностей у навчальній і позанавчальній діяльності. Такі інструменти враховують конкретні критерії – рівень прояву доброти, відповідальності, толерантності, здатності до співпраці чи виявлення емпатії.

Комплексне використання цих методів дозволяє не лише зафіксувати поточний рівень розвитку мотиваційно-ціннісної сфери, а й простежити її динаміку у часі, визначити сильні сторони дитини та виявити ті аспекти, що потребують більшої уваги. Це створює умови для цілеспрямованої педагогічної підтримки, яка сприятиме гармонійному становленню молодшого школяра як особистості.

Наступним кроком стає практична реалізація завдань із формування мотиваційно-ціннісної сфери, що найбільш ефективно здійснюється під час інтегрованих уроків, зокрема курсу «Я досліджую світ», де поєднуються навчання, виховання та розвиток у єдиному цілісному процесі. Саме через створення життєвих ситуацій, що наближені до реальних, діти мають змогу не лише здобувати знання, а й засвоювати норми взаємодії, формувати навички співпраці, емпатії та відповідальності.

Одним із ефективних методів є рольові ігри («Новенький у класі», «Поділ іграшок»). Такі вправи дозволяють дитині поставити себе на місце іншої людини, пережити її емоції та знайти найбільш конструктивний вихід із конфліктної ситуації. У процесі гри діти вчаться домовлятися, слухати одне одного, приймати рішення, які враховують інтереси всіх учасників. Це формує важливі соціальні компетентності – здатність до співробітництва та мирного вирішення проблем.

Проектна діяльність («Як допомогти безпритульним тваринам», «Міні-сад на підвіконні», «Чистий клас – чиста планета») сприяє формуванню відповідального ставлення до оточення. Виконуючи проекти, діти не лише здобувають нові знання, а й усвідомлюють практичну цінність своїх дій для

інших. Робота в групах формує вміння розподіляти обов'язки, дбати про спільний результат, допомагати тим, хто потребує підтримки. Таким чином, проєктні завдання сприяють вихованню почуття відповідальності, співчуття й емпатії.

Особливе значення має обговорення казок, притч, художніх творів («Рукавичка», «Казка про Доброту», «Притча про двох вовків»). Діти аналізують вчинки персонажів, оцінюють їхні моральні якості, порівнюють із власним життєвим досвідом. Це допомагає їм формувати уявлення про добро і зло, справедливість, чесність, людяність. Через художнє слово школярі навчаються співпереживати, розвивають уяву й здатність до моральної рефлексії.

Таким чином, практична реалізація завдань курсу «Я досліджую світ» передбачає поєднання знань із реальним досвідом дітей. У процесі такої роботи вони не лише пізнають навколишній світ, а й засвоюють цінності, що стають основою їхньої мотиваційно-ціннісної сфери. Створюючи умови для активного залучення учнів у пізнавальну та моральну діяльність, вчитель забезпечує гармонійний розвиток особистості, у якій знання нерозривно пов'язані з моральними орієнтирами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування мотиваційно-ціннісної сфери молодших школярів є ключовим завданням сучасної початкової освіти, адже саме у цьому віці закладаються основи світогляду, моральних орієнтирів і соціально значущих моделей поведінки.

Ефективне формування системи цінностей потребує інтеграції навчальної та виховної діяльності, створення морально значущих ситуацій, розвитку емпатії, відповідальності, здатності до співпраці. Результати дослідження підтверджують ефективність поєднання особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, аксіологічного, культурологічного та суб'єктного підходів. Саме така комплексна методологія сприяє гармонійному розвитку дитини, формуванню її моральної зрілості та громадянської свідомості. Подальші дослідження у цій галузі можуть бути зосереджені у напрямку аналізу впливу цифрових технологій і сучасного медіасередовища на формування моральних орієнтирів дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Москалець В. Загальна психологія : підручник. Київ : Ліра-К. 2020. 564 с.
2. Ковбасюк Т., Моральні цінності сучасного виховання. *Нова педагогічна думка*. 2019. 4 (100). С. 149-153.
3. Ковальчук З., Завацька Н. Психологічні особливості формування гуманістичних цінностей в умовах воєнного стану: віковий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* (серія психологічна). № 2. (2024). С. 31-36.
4. Козир М., Козік О., Петренко К. Абетка моральних цінностей: погляд на сучасну людину в умовах війни URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/556/482> (дата звернення 12.08.25)
5. Макаренко В. Формування морально-етичних цінностей у підростаючого покоління засобами народознавства як науково-педагогічна проблема URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/216> (дата звернення 12.08.25)

REFERENCES:

1. Moskalec, V. (2020). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Lira-K, p. 564.
2. Kovbasiuk, T. (2019). *Moralni tsinnosti suchasnoho vykhovannia [Moral values of modern education]*. Nova pedahohichna dumka, vol. 4, no. 100. p. 149-153.
3. Kovalchuk, Z., & Zavatska, N. (2024). *Psykhologichni osoblyvosti formuvannia humanistychnykh tsinnosti v umovakh voiennoho stanu: vikovy aspekt [Psychological features of forming humanistic values under martial law: Age aspect]*. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav (seriia psykholohichna), vol. 2. p. 31-36.
4. Kozyr, M., Kozik, O., & Petrenko, K. (2023). *Abetka moralnykh tsinnosti: pohliad na suchasnu liudynu v umovakh viiny [Alphabet of moral values: A view of a modern person in wartime]* <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/556/482>
5. Makarenko, V. *Formuvannia moralno-etychnykh tsinnosti u pidrostaiuchoho pokolinnia zasobamy narodoznavstva yak naukovo-pedahohichna problema [Formation of moral and ethical values in the younger generation by means of ethnology as a scientific and pedagogical problem]*. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/216>

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.11.2025
Дата публікації: 19.12.2025